

SENTER FOR HØYERE STUDIER

ÅRSBERETNING 2000

1. Administrative forhold

Senter for høyere studier, SHS, er en stiftelse og er opprettet av Det Norske Videnskaps-Akademi. Senteret ble vedtatt etablert i 1989, og det trådte i full virksomhet fra 1992. Formålet er å fremme grunnforskning og tverrvitenskapelig teoretisk arbeid på høyeste faglig nivå.

Senterets organer er *rådet* og *styret*.

Driftsfondet ved SHS ble opprettet i 1993. Det har til formål å bidra til driften av senteret. Fondet forvaltes av Senterets styre.

1.1 Rådet

Rådet hadde i 2000 følgende sammensetning:

Rektor Kirsti Koch Christensen, Universitetet i Bergen (leder)

Rektor Kaare R. Norum, Universitetet i Oslo

Rektor Tove Bull, Universitetet i Tromsø

Rektor Emil Spjøtvoll, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim

Preses professor Lars Walløe, Det Norske Videnskaps-Akademi, Oslo

President Arne Bjørlykke, Norges tekniske vitenskapsakademi, Trondheim

Storingsrepresentant Ranveig Frøiland, leder i Kirke-, utdannings- og forskningskomiteen

Direktør Sven Erik Skønberg, NHO (til 1.5, etterfølger ennå ikke oppnevnt)

LO-sekretær Per Gunnar Olsen (i utdanningssekretær Berith Bergersen permisjonstid, fra 1.8.99)

Professor Arild Underdal, nestleder i hovedstyret for Norges forskningsråd

Rådet holdt ett møte i 2000 (13. juni).

1.2 Styret

Styrets sammensetning er regulert i vedtektene § 4, der de relevante bestemmelsene etter endringen i 1998 lyder:

«Styret i Det Norske Videnskaps-Akademi og Det norske universitetsråd utpeker hver to medlemmer med varamedlemmer til Senterets styret. Akademiet utpeker i forståelse med Universitetsrådet ytterligere ett medlem som skal være styrets leder, samt dette medlems varamedlem. ... Staten oppnevner styrets sjette medlem. Akademiet utpeker i forståelse med Universitetsrådet ett av de øvrige medlemmer til nestleder i styret. ... Det Norske Videnskaps-Akademis styre har adgang til å oppnevne et av sine medlemmer som observatør til styret i Senter for høyere studier.»

Styret hadde følgende sammensetning i 2000:

Professor Aanund Hylland, Universitetet i Oslo (leder) – DNVA

Professor Jan Fridthjof Bernt, Universitetet i Bergen (nestleder) – DNVA

Professor Bjørn Tysdahl, Universitetet i Oslo – DNVA

Professor Tore O. Vorren, Universitetet i Tromsø – Universitetsrådet

Professor Kathrine Skretting, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet – Universitetsrådet

Fylkesmann Ann-Kristin Olsen, Vest-Agder fylke – Staten/Forskningsrådet

Akademiets observatør: Generalsekretær professor Hans M. Barstad

Varamedlemmer:

Professor Ragni Piene, Universitetet i Oslo – DNVA (for Hylland)

Professor Erling Eide, Universitetet i Oslo – DNVA (for Bernt)

Professor Sølvi Sogner, Universitetet i Oslo – DNVA (for Tysdahl)

Professor Hanna Mustaparta, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet –
Universitetsrådet (for Vorren)

Professor Erik H. Egeberg, Universitetet i Tromsø – Universitetsrådet (for Skretting)

Fylkesmann Leif Arne Heløe, Troms fylke – Staten/Forskningsrådet (for Olsen)

Styret hadde 6 møter i 2000.

1.3 Vitenskapelig leder

Den nyopprettede stillingen som vitenskapelig leder ble utlyst for annen gang med søknadsfrist 1. februar 2000. Det meldte seg 20 søkere. Til å vurdere søkerne ble det oppnevnt en komite bestående av styreleder professor Aanund Hylland, nestleder professor Jan Fridthjof Bernt og professor Ragni Piene. Professor Ole-Jørgen Skog, Universitetet i Oslo ble tilbudt og mottok stillingen, og ble i styremøte 4. april tilsatt for tre år med tiltredelse 1. august 2000.

1.4 Lokalisering, ledelse og administrasjon

Senteret har kontorer i Det Norske Videnskaps-Akademis lokaler i Drammensveien 78.

Professor Aanund Hylland, som har vært styrets leder fra 1. januar 2000, har i tillegg fungert som vitenskapelig leder frem til 1. august, da Ole-Jørgen Skog tiltrådte. Administrasjonen har for øvrig bestått av kontorsjef Unn Haaheim Hagen og sekretær Marit Finnemyhr Strøm. Sistnevntes stilling ble med virkning fra 1. september omgjort til konsulent. I tillegg har man benyttet et konsulentfirma for drift av dataanlegget og dataassistanse til forskerne. Ellen Stokland har vært redaktør for årets to informasjonsblad. I tillegg har en ekstrahjelp i perioder vært engasjert på timebasis.

1.5 Annet

Arbeidsmiljøet ved SHS vurderes som godt, og det er lavt sykefravær blant de ansatte. Det var 0 sykefraværsdager i 2000. Virksomheten forurensrer ikke det ytre miljø.

Styret vedtok at SHS tiltrer AFP-ordningen i Statens pensjonskasse fra 1.11.2000.

2. Senterets mål og styrets arbeid

Styret har også i 2000 sett det som sin viktigste oppgave å arbeide for å realisere de ambisiøse målene som ble formulert i 1994:

1. Den faglige aktiviteten i SHS skal kjennetegnes ved den høyeste internasjonale standard og derved bidra til å heve grunnforskningsnivået i Norge.
2. SHS' faglige virksomhet er langsiktig i sin natur. Den skal være varig og faglig selvstendig i forhold til (forsknings)politiske og økonomiske påvirkninger.

Styret har arbeidet for å realisere det første målet med sikte på å gjøre SHS til en spydspiss, som ved sin kvalitet og sine vitenskapelige resultater skal tjene som eksempel for andre og derved bidra til å heve nivået i norsk grunnforskning.

De viktigste elementene i dette arbeidet er å rekruttere medarbeidere som kan vise til internasjonale faglige resultater på høyeste nivå. Samtidig vil styret oppmuntre til bredest mulig samarbeid innen rammen av ordningen med temagrupper. Denne formen for lagarbeid synes å fungere svært godt med den størrelse, den faglige tyngde samt de ungdommelige innslag (på post doktor-nivå) som hver gruppe har. Tverrfagligheten mellom de tre temagruppene styrker såvel det vitenskapelige som det sosiale miljø ved SHS.

Temagruppene, slik de fungerer i SHS, er unike i internasjonal sammenheng, og mange av de ledende forskerne som har oppholdt seg her, har uttalt seg sterkt positivt om denne konstruksjonen.

I sitt arbeid mot det andre målet ble styret godt hjulpet av anbefalingene fra evalueringsutvalget (Bjørge-utvalget). Samlingen av Senterets bevilgning til én post på Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementets (KUF) budsjett er i overensstemmelse med utvalgets anbefaling og styrets ønske. De krav KUF stiller til forskningen gjelder utelukkende kvaliteten og er ikke knyttet til bestemte formål.

Budsjettøkningen som ble senteret til del på slutten av 1990-årene gjorde det mulig å opprette en ny full stilling som vitenskapelig leder. Styret har også styrket administrasjonen ved å øke driftsbudsjettet for å bedre datatjenestene og kunne yte mer hjelp til enkle kontortjenester. I tillegg til dette er grunnbevilgningen til hver av forskningsgruppene blitt reelt styrket.

Imidlertid må styret konstatere at det fortsatt er langt frem før SHS har nådd det økonomiske nivå Bjørge-utvalget anbefalte. Budsjettet for 2000 ga ingen realøkning i bevilgningen og det samme

gjelder for 2001. Det er således fortsatt en differanse på 5-6 millioner mellom idealer (representert ved Bjørgo-utvalgets realistiske forslag) og realiteter. På den ene side er det et sterkt behov for ytterligere styrking av administrasjonen ved SHS. Slik bemanningen er i dag, er organisasjonen sårbar. Det er ønskelig å ansette ytterligere én administrativ medarbeider, noe som hittil har vært umulig grunnet resurssituasjonen. Dernest er det ønskelig at forskningsgruppene får betydelig større ressurser. De tre gruppene har i 2000 måttet klare seg innenfor et årsbudsjett på ca. 1.6 millioner hver. At dette i det hele tatt er mulig henger sammen med at gjesteforskere fra norske universiteter lønnes av sine respektive universiteter. De midler SHS stiller til disposisjon brukes hovedsakelig til prosjektkostnader, samt utenlandske gjester, inklusive bolig- og reiseutgifter. Ressursrammene er imidlertid alt for knappe til at man kan hente inn et tilstrekkelig stort antall virkelig ledende internasjonale forskere til Norge. Det er beklagelig, siden betydningen av dette for norsk forskning ikke kan overvurderes.

Styret viser for øvrig til sin beretning for tidligere år. I beretningen for 1997 tok vi med sentrale deler av evalueringsutvalgets positive omtale av SHS' vitenskapelige kvaliteter og av det betydelige arbeid som alt er gjort for å nå styrets mål. I beretningen for 1998 har vi beskrevet utviklingen i det konstruktive samarbeidet SHS nå har med de norske universitetene. Høsten 2000 har styret innledet arbeidet med å fornye disse avtalene, som utløper ved utgangen av 2001.

3. Forskergrupper og faglig aktivitet

Styret har fortsatt sitt arbeid med kvalitetssikring. Høy kvalitet og bred sammensetning karakteriserer forskergruppene som arbeidet her i 2000 og resultatene var gode (se punkt 4).

De tre gruppene som startet sitt arbeid høsten 1999 fortsatte sine prosjekter våren 2000, på følgende temaer:

- **Mesoskopisk fysikk, superledere og normale ledere**
ledet av professor Youri Galperin, Universitetet i Oslo
- **Klassisk kinesisk filologi**
ledet av professor Christoph Harbsmeier, Universitetet i Oslo
- **Internasjonale regimers effektivitet**
ledet av professor Arild Underdal, Universitetet i Oslo

Høsten 2000 startet virksomheten i de forskergruppene som skal fungere i perioden 2000/2001, på følgende temaer:

- **Væsker i bergarter**
ledet av professor Bjørn Jamtveit, Universitetet i Oslo
- **Utgivelse av middelaldertekster**
ledet av professor Odd Einar Haugen, Universitetet i Bergen
- **Beslutninger under usikkerhet**
ledet av professor Stein W. Wallace, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet

Informasjonsblad nr. 1 og 2 2000 omtaler gruppenes virksomhet, se vedlegg 3 og 4. Begge informasjonsbladene fins også i engelsk utgave og ligger dessuten på Senterets web-sider.

Styret sluttbehandlet i juni 2000 nominasjonen av de forskerne som skal lede hver sin gruppe

i 2002/2003. Utvelgelsesprosedyren for nye forskergrupper holder et høyt internasjonalt nivå. Etter en forutgående to-trinns gjennomgang av i alt 22 forslag fremsatt av universitetene forutgående høst, ble 10 utvalgte kandidater gjenstand for en internasjonal peer-review våren 2000. Administrasjonen framskaffet i alt 33 evalueringsrapporter fra framstående, uavhengige internasjonale forskere, dvs. i gjennomsnitt 3,3 rapporter per kandidat, og dette materialet dannet grunnlaget for styrets endelige beslutning i junimøtet.

Høsten 2000 startet utvelgelsesprosessen for 2003/04. Ved tidsfristens utløp 23. november var det innkommet i alt 21 forslag og disse fordelte seg noenlunde jevnt på de tre hovedområdene. Som første trinn av utvelgelsesprosessen besluttet styret i sitt møte 5. desember å gå videre med 16 kandidater, 6 fra samfunnsvitenskap, 5 fra humaniora og 5 fra naturvitenskap.

4. Mål og resultater

Styret kan vise til meget gode faglige resultater gjennom de første åtte driftsårene ved SHS, spesielt etter 1995 da forholdet til KUF ble bedre avklart og de første universitetsavtalene kom på plass.

Styret føler også at virksomheten blir drevet med full anerkjennelse fra såvel KUF som fra de norske universitetene. De gode resultatene skyldes, ifølge SHS-forskerne selv, i stor utstrekning infrastrukturen, som blir lagt til rette av en meget liten, men uhyre effektiv administrasjon. Arbeidsbelastningen på administrasjonen er imidlertid i perioder meget stor og det er derfor som tidligere nevnt behov for å styrke den administrative staben med ytterligere en stilling. Styret har tidligere fattet et prinsippvedtak om dette, men ressursituasjonen har hittil ikke gjort det mulig å realisere vedtaket.

Våren 2000 har 32 forskere hatt opphold i Senteret. 6 av våre fremste norske seniorforskere innenfor 3 vitenskapelige hovedområder har arbeidet sammen med 15 internasjonale kapasiteter fra 7 land i 3 verdensdeler. I tillegg har var SHS arbeidsplass for 11 yngre forskere (doktorgradsstudenter og post-doktor stipendiater). Høsten 2000 har 22 forskere hatt opphold ved SHS – hvorav 7 ledende norske seniorforskere, 9 fremtredende utenlandske forskere og 7 yngre forskere. En rekke framstående utenlandske forskere gjester også SHS for kortere tid, dvs. en måned eller mindre.

Større seminarer med bred nasjonal/internasjonal deltakelse har nå blitt en naturlig del av den faglige aktivitet i alle gruppene. I tillegg er det arrangert en rekke interne seminarer.

Vekselvirkninger mellom de utenlandske og de norske forskerne ved SHS, samt de mange foredrag de har holdt ved universiteter og i andre akademiske fora, bidrar til en viktig internasjonalisering av norsk forskning og er et betydelig resultat i seg selv.

Som resultat av virksomheten forventer styret en rekke publikasjoner i form av databaser, bøker og internasjonale tidsskriftartikler. På grunn av lang trykningstid er det naturligvis umulig å ha en reell oversikt over disse resultatene av arbeidet i 2000 på det nåværende tidspunkt. Noen arbeider er alt utgitt, men de fleste er enten til vurdering, foreligger i manuskript eller er gjenstand for videre bearbeiding. En fullstendig oversikt over resultatene av arbeidet i 2000 vil først kunne foreligge om noen år. Styret vil fremover arbeide for å

etablere en et bedre dokumentasjonssystem på dette punktet, men dette er bl.a. avhengig av administrative ressurser. Det vises for øvrig til rapporter fra forskergruppene for 1999/2000 (vedlegg 5, 6 og 7).

I tillegg er følgende mål nådd i 2000:

- Den faglige aktiviteten ble avviklet i overensstemmelse med de planlagte resultatmål.
- Utvelgelsesprosedyren for nye forskergrupper holder nå et høyt internasjonalt nivå.
- Informasjonsbladet har nå funnet en god form og holder høy kvalitet. Det kommer ut to ganger per år i norsk og engelsk utgave, og blir sendt til alle som arbeider med grunnforskning i Norge. Det er også etablert web-sider for Senteret.
- Kontakten med gode norske forskere utenfor Oslo er bedret og det har skjedd en vesentlig økning i antall gruppeledere fra andre universiteter.
- Bedring av kontakten til fagmiljøene ved universitetene er bl.a. realisert ved at det nå er utpekt av kontaktpersoner ved alle universitetene. Ordningen fungerer godt.
- En har i løpet av året oppnådd en mer varig løsning av datatjenestene, ved at driften av anlegget ved Senteret overtas av USIT ved Universitetet i Oslo fra årsskiftet.
- Det er ansatt vitenskapelig leder i full stilling.
- Det gode, konstruktive og gjensidig forpliktende samarbeidet med universitetene i Norge og Det Norske Videnskaps-Akademiet er videreført.

Derimot er opprettelsen av mer formelle kontakter til internasjonale søsterorganisasjoner blitt forsinket grunnet kapasitetsproblemer og de økonomiske rammer. Dessuten er ordningen med populærvitenskapelige forelesninger avviklet inntil videre på grunn av gradvis sviktende interesse fra allmennheten.

Budsjettøkningen fra 1999 til 2000 var beskjeden. Styret har således ikke lyktes i sitt arbeide for å oppnå en ytterligere forbedring av Senterets økonomi. På tross av styrets anstrengelser ble heller ikke budsjettforslaget for 2001 fulgt opp av KUF. Økningen var bare på 3%, til kr. 8 367 000. Dersom minimums-anbefalingen fra evalueringsutvalget hadde vært fulgt, ville bevilgningen vært 14-15 millioner kroner.

For første gang mottok SHS i 1998 gave fra en utenlandsk donator, The Andrew W. Mellon Foundation, USA. Gaven gjelder for tre år. Høsten 98 og våren 99 gjestet to ungarske post-doktor stipendiater SHS. Våren 2000 deltok en tsjekkisk forsker i gruppen "Klassisk Kinesisk filologi".

5. Økonomi

5.1 Senteret

Fra og med budsjettåret 1999 inngår den tidligere bevilgningen fra Norges forskningsråd i bevilgningen fra KUF. Total bevilgning i 2000 var 8 123 000 kroner. Utover dette har de enkelte forskergruppene fått direkte bidrag på til sammen 237 937 kroner. Kildene var Forskningsrådet og Mellon Foundation. I tillegg har universitets-avtalen indirekte tilført betydelige ressurser i form av ca. 6 forskerårsverk.

Det Norske Videnskaps-Akademi bidrar også til å lette Senterets økonomi i form av gunstig

leieavtale. I tillegg har Akademiet stilt møtelokaler til disposisjon for forskergruppene.

Senterets resultatregnskapet for år 2000 viser et årsresultat på kr. 1 410 385. Hovedårsaken til dette overskuddet er at gruppene gjennomgående har brukt en god del mindre enn de midler de hadde til rådighet i høstsemesteret (samlet underforbruk ca. 940.000). Dette har sammenheng med at utgiftene blir større i vårterminen, og de overførte midlene vil derfor komme til anvendelse i vårterminen. Det reelle overskuddet er derfor av størrelsesorden 450 tusen kroner og dette har særlig sammenheng med at senterets vitenskapelige leder først tiltrådte 1. august 2000.

Fra tidligere år har senteret et akkumulert overskudd stående på en kapitalkonto. Dette har med forholdene under Senterets første driftsår å gjøre. Senterets driftsbudsjett vil ikke i fremtiden gi tilsvarende overskudd – tvert om er det som nevnt behov for ytterligere styrking av budsjettet. Således viser driftsbudsjettet for 2001 et mindre underskudd, og dette er finansiert ved overskuddet på driftsbudsjettet for 2000.

Regnskapene for 2000 er satt opp under forutsetning av fortsatt drift.

5.2 Driftsfondet ved SHS

Driftsfondet ved Senter for høyere studier ble tilført en bevilgning på kr. 27 000 fra KUF i 2000, slik at grunnkapitalen, som er urørlig, ved utgangen av 2000 var på 1 156 810 kroner. Disponible midler (som er Senterets buffer) var 301 897 kroner. Driftsfondet forvaltes av SHS' styre.

Regnskapene for 2000 er satt opp under forutsetning av fortsatt drift.

Siden senteret til enhver tid har økonomiske forpliktelser på lang sikt, er det ønskelig og hensiktsmessig å ha en buffer, i tillegg til den urørlige delen av driftsfondet (grunnkapitalen). Av det akkumulerte overskuddet på Senterets kapitalkonto vil det derfor bli overført et beløp på kr. 4.000.000 til driftsfondets disponible del i 2001, som sikring mot eventuelle uforutsette fremtidige økonomiske behov.

SHS 8. februar 2001

Vedlegg:

1. Regnskap 2000 Senter for høyere studier
2. Regnskap 2000 Driftsfondet ved Senter for høyere studier
3. Informasjonsblad 1 2000
4. Informasjonsblad 2 2000
5. Rapport fra gruppen "Mesoscopic Physics"
6. Rapport fra gruppen "Explaining Regime Effectiveness"
7. Rapport fra gruppen "Classical Chinese Philology"